

DET ØKONOMISKE RÅD
FORMANDSKABET

Konjunktursituationen i efteråret 1967

*Redegørelse afgivet til regeringen
september 1967*

STATENS TRYKNINGSKONTOR
KØBENHAVN 1967

Siden oprettelsen af Det økonomiske Råd i efteråret 1962 har formandskabet i henhold til § 3 i lov nr. 302 af 5. september 1962 om økonomisk samordning offentliggjort følgende redegørelser:

1. Redegørelse til regeringen vedrørende det realøkonomiske grundlag for de kommende måneders økonomisk-politiske afgørelser. 18. december 1962. *Stencileret.*
2. Hovedtendenser i indkomstudviklingen for de vigtigste samfundsgrupper 1955-1962. Redegørelse afgivet til statsministeren 25. februar 1963. *Trykt. 2,50 kr.*
3. Redegørelse til regeringen vedrørende den økonomiske situation. 16. september 1963. *Stencileret.*
4. Strukturproblemer i dansk landbrug. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på udformningen af en langsigtet landbrugspolitik. Maj 1964. *Trykt. 4 kr. (Udsolgt).*
5. Indkomstramme og indkomststatistik. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på udformningen af en indkomstpolitik i den aktuelle situation. November 1964. *Trykt. 4 kr.*
6. Bygge- og boligpolitikken og dens sammenhæng med den økonomiske politik i øvrigt. Redegørelse afgivet til regeringen. Juni 1965. *Trykt. 4,50 kr.*
7. Den økonomiske udvikling i 1965. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på indkomstudviklingen og mulighederne for at føre indkomstpolitik. Oktober 1965. *Fotografisk trykt. 5 kr.*
8. Bidrag til belysning af formueudviklingen i Danmark i de senere år. August 1966. *Trykt. 8,50 kr.*
9. Konjunktursituation, indkomstpolitik og indkomststatistik. Redegørelser afgivet til regeringen september og december 1966. *Trykt. 8,50 kr.*
10. Konjunktursituationen i efteråret 1967. Redegørelse afgivet til regeringen september 1967. *Trykt. 8 kr.*

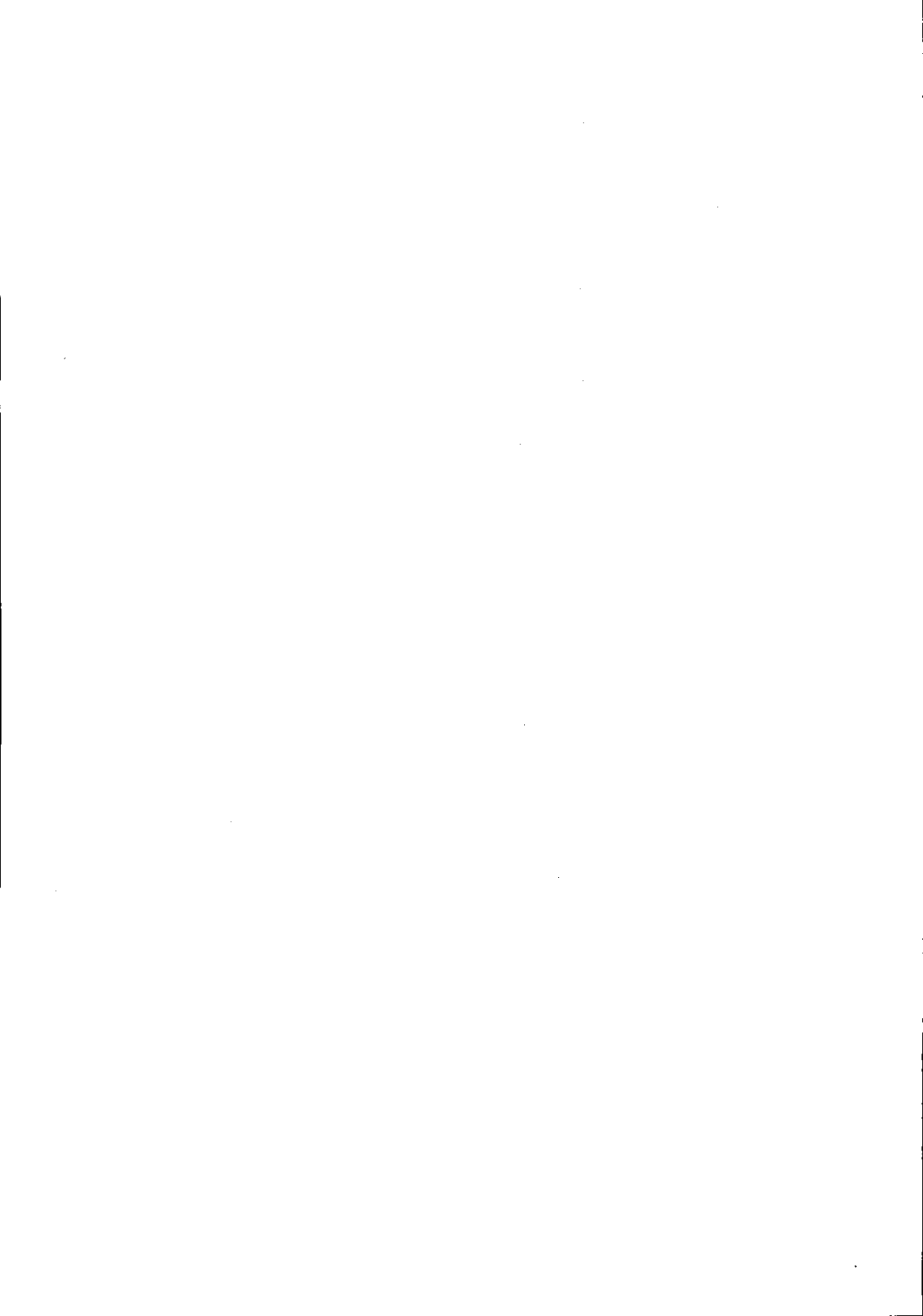
De trykte redegørelser kan fås i boghandelen, de stencilerede ved henvendelse til Det økonomiske Råds sekretariat, Nørre Voldgade 68, København K.

DET ØKONOMISKE RÅD
FORMANDSKABET

Konjunktursituationen i efteråret 1967

*Redegørelse afgivet til regeringen
september 1967*

STATENS TRYKNINGSKONTOR
KØBENHAVN 1967

Til regeringen.

På et den 22. september d. å. afholdt møde har Det økonomiske Råd drøftet den aktuelle konjunktursituation og udsigterne for den kommende tid. Herefter skal formandskabet afgive den medfølgende redegørelse, som man samtidig har truffet bestemmelse om at offentliggøre tillige med nærværende skrivelse. Som fastsat i lov om økonomisk samordning er kun formandskabet ansvarlig for redegørelsens udformning. De fremsatte synspunkter deles derfor ikke nødvendigvis af rådets øvrige medlemmer, men der blev dog på rådsmødet givet tilslutning til hovedtrækkene i redegørelsen.

Den økonomiske situation er i efteråret 1967 i første række præget af de vanskeligheder, den fortsat ret afdæmpede udlandskonjunktur har skabt for en ekspansion af den danske eksport. Betalingsbalanceunderskuddet har derfor været en del større end sidste år. I den indre økonomi har den stramme økonomiske politik totalt set skabt en bedre balance end tidligere, men der består dog et vist spændingsforhold mellem udviklingen inden for de konkurrenceudsatte erhverv på den ene side og de konkurrencebeskyttede erhverv – byggeri, offentligt forbrug og offentlig anlægsvirksomhed samt forskellige serviceerhverv m. v. – på den anden side.

Som nævnt i redegørelsen har hovedproblemet i dansk økonomisk politik i en række år været at holde den økonomiske ekspansion inden for rammerne af det, vore produktionsmuligheder har tilladt, idet den samlede efterspørgsel har vist stærke tendenser til at vokse hurtigere end den samlede produktion. Følgen heraf har været en betydelig stigning i pris- og omkostningsniveauet og et betydeligt underskud på betalingsbalancen.

I modsætning hertil er den øjeblikkelige situation snarest karakteriseret ved en svagere vækst i efterspørgslen end i produktionsmulighederne. Når der alligevel fortsat er et stort betalingsbalanceunderskud, må dette i hovedsagen tilskrives den langsommere vækst i eksporten. Den omstændighed, at man under de rådende afsætningsforhold i udlandet ikke har kunnet opnå en eksportforøgelse, svarende til afdæmpningen af den indenlandske efterspørgsel, har samtidig i de seneste måneder ført til en væsentlig nedgang i stigningstakten i den samlede produktion.

Den ændrede baggrund for betalingsbalanceunderskuddet og den nedsatte økonomiske vækst afspejler en væsentlig ændring i problemstillingen for den økonomiske politik, sammenlignet med første halvdel af 1960'erne. Medens det i prin-

cippet altid vil være muligt gennem en restriktiv penge- og finanspolitik at bringe et indenlandsk efterspørgselsoverskud til ophør, bevirker betalingsbalancehensynet, at det er ulige vanskeligere at imødegå et efterspørgselsunderskud, som har sin baggrund i skærpede afsætningsvilkår i udlandet.

Problemerne herved er næppe af forbige karakter. Ganske vist har de været særlig fremtrædende under de stagnationstendenser, som har præget den internationale konjunkturudvikling siden midten af 1966, medens der nu synes at være en opgang undervejs. Tilstedeværelsen af uudnyttet produktionskapacitet i mange af de vestlige industrilande taler imidlertid for, at en ny opgang skal være ret fremskreden, før den resulterer i et opsving i de industrielle investeringer, hvilket er en vigtig forudsætning for en forøgelse af den betydende danske maskin-eksport. Samtidig er der mange holdpunkter for at antage, at de toneangivende lande i deres økonomiske politik vil lægge vægt på at begrænse styrken i et fornyet opsving for at undgå stærke prisstigninger og en forringelse af betalingsbalancen.

Er denne vurdering rigtig, må den i høj grad understrege betydningen af bestræbelser for at vinde en øget markedsandel i udlandet og navnlig for at vinde med i konkurrencen om de hurtigst ekspanderende markeder – forstået som både vareområder og landeområder. Ud fra dette hensyn er det tillige vigtigt, at der føres en sådan politik, at der ikke senere opstår et indenlandsk efterspørgselspres.

I de kommende måneder må man som nærmere omtalt i redegørelsen forvente

en relativt svag produktionsstigning. Hvis man i denne situation ville tillægge en hurtig opnåelse af ligevægt på betalingsbalancen og en fremskyndelse af prisstabiliseringen høj prioritet, ville prisen være stagnation i produktionen og fald i beskæftigelsen. På baggrund af tilstedeværelsen af en ret betydelig valutareserve og af fortsatte lånemuligheder i udlandet kunne det synes mere nærliggende at rejse spørgsmålet om gennem lempelser i den økonomiske politik at stimulere den indenlandske aktivitet, selv om dette måtte medføre en vis yderligere forøgelse af betalingsbalanceunderskuddet.

Da påbegyndelserne af boligbyggeri i hvert fald i de større byområder væsentligst afhænger af finansieringsmulighederne, foreligger der her et område, hvor der umiddelbart kunne skabes en forøget indenlandsk efterspørgsel gennem lempelser i kreditbegrænsningen. Imidlertid afviger udviklingen i byggeriet fra udviklingen i den almindelige økonomiske aktivitet derved, at der fremdeles hersker et stærkt byggepres i de store byudviklingsområder. Ved at bidrage til opretholdelse eller forstærkelse af dette pres ville foranstaltninger, der tog sigte på en forøgelse af byggeaktiviteten, hæmme eksporterhvervenes muligheder for at forøge eksportens stigningstakt, når udviklingen i udlandskonjunktoren igen skaber bedre forudsætninger herfor. Direkte ville disse virkninger kunne fremkomme ved, at der under en forbedret eksportkonjunktur ikke ville være tilstrækkelige produktionsressourcer til rådighed for eksporterhvervene, indirekte ved at et byggepres skaber indkomststigninger i byggesektoren i form af både avance- og lønstigninger, som igen smitter af på om-

kostningsudviklingen i andre erhverv, således at også eksporterhvervenes konkurrenceevne formindskes.

Det anførte om virkningerne af at kompensere for manglende udenlandsk efterspørgsel gennem en forøgelse specielt af boligbyggeriet gælder også med hensyn til udvidelser af den offentlige bygge- og anlægsvirksomhed, der ligesom boligbyggeriet i forvejen er inde i en kraftig stigning, særlig udtalt for det kommunale byggeris vedkommende.

Denne vurdering, hvorefter det – så fremt det i løbet af de kommende måneder skulle vise sig ønskeligt at stimulere den økonomiske aktivitet – ville være uheldigt at søge dette opnået gennem en forøgelse af bygge- og anlægsaktiviteten, har der været almindelig tilslutning til under drøftelserne i Det økonomiske Råd. I givet fald måtte bestræbelserne for at imødegå en forøget ledighed derfor tage sigte på at sikre en bedre udnyttelse af produktionsmulighederne over en bred front. Dette ville, som også påpeget under rådets drøftelser, kunne opnås gennem mere generelt virkende lempelser i penge- og finanspolitikken, men også dette kunne skabe komplikationer for konkurrenceerhvervene ved at give anledning til øgede indkomstforskelle mellem konkurrenceområder og hjemmemarkedsområder og ved eventuelt senere at give anledning til arbejdskraftmangel.

Det anførte illustrerer de vanskeligheder, der ville opstå, hvis man i den øjeblikkelige situation gennem den økonomiske politik ville stimulere den for tiden ret svage vækst i økonomien. Selv om en forøgelse af den indenlandske efterspørgsel nok rent øjeblikkeligt ville kunne bidrage

til en forøgelse af væksttempoet og løsning af de dog endnu kun i begrænset omfang forekommende beskæftigelsesproblemer, ville dette på længere sigt gøre det vanskeligere at fastholde fuld beskæftigelse og økonomisk vækst. Mulighederne for realisering af disse mål for den økonomiske politik er på længere sigt knyttet til udbygningen af de sektorer, som konkurrerer med udlandet, medens en forøgelse af den indenlandske efterspørgsel først og fremmest ville få virkning for hjemmemarkedserhvervene.

Den her givne vurdering gælder som anført for de kommende måneder og må ses på den baggrund, at der fortsat råder praktisk taget fuld beskæftigelse, samt at såvel den indenlandske efterspørgsel til forbrug og investering m. v. som eksporten må forventes at vise forøget stigning i 1968. Der er på denne baggrund ikke tegn til, at der på lidt længere sigt vil opstå alvorlige generelle beskæftigelsesproblemer, hvorimod betalingsbalanceproblemerne – på grund af den med en aktivitetsforøgelse følgende importstigning – også på lidt længere sigt vil være ret fremtrædende. Ikke mindst dette må tale for, at man fastholder de muligheder for en afsvækkelse af stigningen i pris- og omkostningsniveauet, der er tilvejebragt med afskaffelsen af det generelle efterspørgselspres, og at man undgår specielle »flaskehalssituationer« som i byggesektoren i de større byudviklingsområder. Dette vil samtidig være en vigtig forudsætning for en tilbagevenden til et lavere renteniveau, der på sin side ville være af væsentlig betydning for konkurrenceevnen over for udlandet.

Skulle det vise sig, at efterspørgsels-

stigningen i 1968 bliver mindre end forudset, vil de problemer, konflikten mellem hensynet til beskæftigelsen og hensynet til betalingsbalancen og prisudviklingen rejser for den økonomiske politik, blive mere fremtrædende. Ved overvejelserne om udformningen af den økonomiske politik i den situation, der i så fald vil komme til at foreligge, må hensynet til at undgå for stort underskud på betalingsbalancen og risikoen for, at en på øget låntagning i udlandet baseret ekspansiv økonomisk politik fører til et indenlandsk efterspørgselspres, afvejes over for de økonomiske og sociale virkninger af beskæftigelsesnedgang og produktionstab samt den med et lavt aktivitetsniveau følgende begrænsning af mulighederne for at bevare den tilpasnings-

evne i erhvervslivet, der har været et karakteristisk træk i den hidtidige udvikling i 1960'erne. Lånemulighederne i udlandet vil dog sætte grænser for det spillerum, der er for en sådan afvejning. Desuden ville en situation, i hvilken man ville stimulere den indenlandske efterspørgsel, stille betydelige krav til fleksibiliteten i den økonomiske politik, idet det måtte være afgørende at forhindre, at stigningen i den indenlandske efterspørgsel gav anledning til vanskeligheder for en eksportorienteret ekspansion på det tidspunkt, hvor en forøgelse af den udenlandske efterspørgsel sætter ind. Virkningerne af eventuelle aktivitetsstimulerende foranstaltninger måtte derfor kunne bringes til ophør i takt med stigningen i eksportmulighederne.

København, den 26. september 1967.

Søren Gammelgård

Carl Iversen
Formand

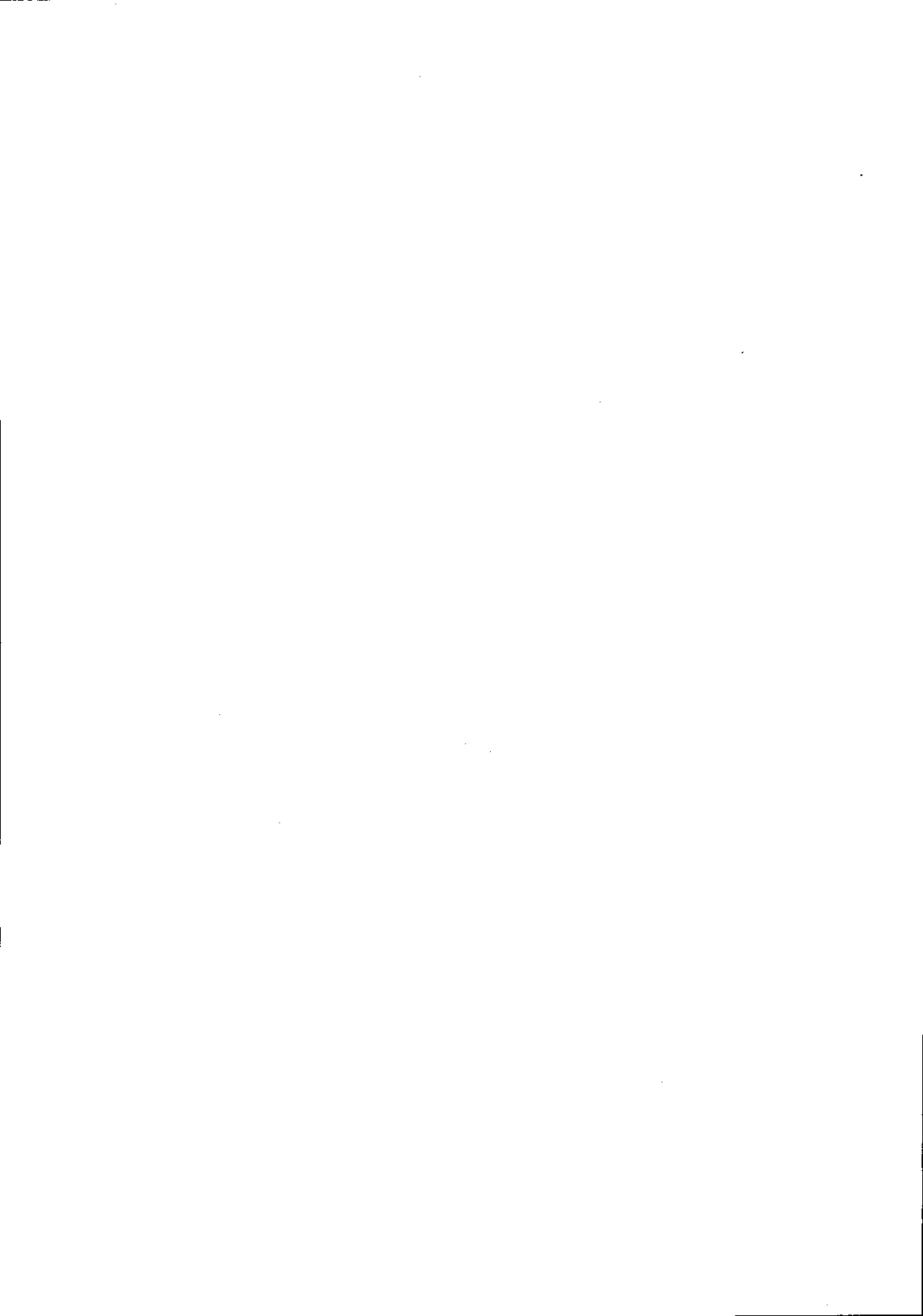
Anders Ølgaard

Konjunktursituationen i efteråret 1967

Indholdsfortegnelse

I. <i>Indledende oversigt</i>	11
II. <i>Hovedtræk i den internationale konjunkturudvikling</i>	13
III. <i>Hovedtræk af den økonomiske udvikling i Danmark 1967</i>	
Indledning	19
A. Udviklingen i første halvår	19
B. Udviklingen i andet halvår	22
Sammenfatning	25
IV. <i>Perspektiver for udviklingen i dansk økonomi på lidt længere sigt</i>	28

I. Indledende oversigt

Den afmatning af den internationale højkonjunktur, der begyndte omkring midten af 1966, er i 1967 fortsat over i retning af en ret stagnationsbetonet økonomi i de vestlige industrilande som helhed. Der er dog fremdeles tale om væsentlige forskelle fra land til land: Vesttyskland har haft en egentlig konjunkturedgang, U.S.A. en udfladning af konjunkturen efter de foregående års stærke opgang, England en svag økonomisk vækst, hvilket dog er udtryk for en vis forbedring af konjunktursituationen, medens de fleste andre lande har haft en fortsat, men afsvækket ekspansion. Alene Norge og Italien har kunnet opretholde deres hidtidige ekspansionstakt usvækket.

Det samlede resultat har for Vesteuropa og U.S.A. under ét været en produktionstilvækst inden for det sidste år på næppe over et par procent eller det laveste i den ti-årsperiode, der er forløbet, siden den internationale højkonjunktur satte ind.

For Danmark har denne udvikling ført til en langsommere stigningstakt i industrieksporten (eksklusive skibe). Samtidig har der, især som følge af fællesmarkedets afspærringspolitik for landbrugsvarer, været en direkte tilbagegang i landbrugseksporten, ligesom eksporten af andre varer end landbrugs- og industriprodukter er gået tilbage. Det valutariske grundlag for finansiering af den import-

stigning, der følger med opretholdelsen af en fortsat høj indenlandsk efterspørgsel, har under disse omstændigheder måttet tilvejebringes ved låntagning i udlandet og – dog foreløbig kun i mindre omfang – ved træk på valutareserven. Selv om valutareserven fortsat er betydelig og netop er tilvejebragt med henblik på at sikre opretholdelse af produktion og beskæftigelse under en afsvækkelse af de internationale konjunkturer, er der, som nærmere omtalt i det følgende, ikke ubegrænsede muligheder for at imødegå de beskæftigelsesmæssige og andre virkninger af svigtende afsætningsmuligheder i udlandet ved stimulering af den indenlandske efterspørgsel. Dette skyldes såvel valutariske grunde som hensynet til at undgå efterspørgselspres på de områder, der ikke er præget af den skærpede konkurrence.

Det fundamentale spørgsmål med hensyn til den økonomiske udvikling herhjemme må derfor blive, hvilke muligheder der er for, at den internationale konjunkturudvikling på ny begynder at pege opad. I det følgende vil der derfor først – i afsnit II – blive foretaget en gennemgang af hovedtræk i den internationale udvikling og herunder især udviklingen i Vesttyskland, England og U.S.A. Disse tre lande tegner sig tilsammen for omkring en trediedel af verdenshandelen, og varigheden af den nuværende udflad-

ning af verdenskonjunktoren vil derfor i væsentlig grad bero på udviklingen i disse tre lande, af hvilke Vesttyskland er det, der gennem direkte konjunkturedgang kraftigst har bidraget til denne »udfladning«.

På baggrund af redegørelsen i afsnit II omtales i afsnit III udviklingen i Danmark i den hidtil forløbne del af 1967 og udsigterne for den resterende del af året. Afsnit IV indeholder en drøftelse af perspektiverne på lidt længere sigt.

II. Hovedtræk i den internationale konjunkturudvikling

1. Det *vesttyske* konjunkturtilbageslag, der er af en styrke, som man ikke tidligere har været vidne til i efterkrigstidens Tyskland, synes i første række at måtte tilskrives den restriktive økonomiske politik (kreditbegrænsning, stigning i renteniveaet og nedskæring af de offentlige udgifter), der blev iværksat i 1965/66 på et tidspunkt, hvor konjunkturopgangen allerede var ved at ophøre. Denne kombination af en konjunkturdæmpende økonomisk politik og tilstedeværelsen af selvstændige konjunkturdæmpende tendenser førte i første omgang til et fald i de erhvervsmæssige investeringer og i boligbyggeriet og siden – også som følge af den nævnte investeringsudvikling – til nedgang i det private forbrug. I alt reduceredes den samlede indenlandske efterspørgsel målt i løbende priser med omkring 3 pct. fra første til andet halvår 1966, og fra andet halvår 1966 til første halvår 1967 er der sket en yderligere reduktion med ca. 6 pct.

Der er således i den forløbne del af 1967 sket en meget betydelig og af de fleste uventet forstærkelse af konjunkturdæmpningen. En del af byrden herved er imidlertid så at sige blevet lagt over på udlandet, idet den vesttyske import er gået endnu stærkere tilbage, nemlig beløbsmæssigt med omkring 9 pct. i første halvdel af 1967. Samtidig har det vist

sig muligt for tysk industri at få kompensation for en del af faldet i den indenlandske afsætning ved en kraftig forøgelse af eksporten. Produktionen i Vesttyskland er derfor ikke gået tilbage i samme grad som den samlede indenlandske efterspørgsel. Det anslås, at nationalproduktet i første halvår 1967 har ligget omkring 3 pct. lavere end i samme periode i fjor.

Også beskæftigelsen, målt ved antal arbejdstimer, er gået ned; den var i marts 1967 omkring 10 pct. lavere end på samme tid året forud. Ligesom konjunkturdæmpningens virkninger for produktionsudviklingen er blevet modificeret gennem im- og eksportudviklingen, gælder det imidlertid, at beskæftigelsesnedgangen ikke har givet sig udslag i en tilsvarende stigning i arbejdsløsheden, idet den mindskede arbejdskraftefterspørgsel først og fremmest har ført til en reduktion i antallet af fremmedarbejdere. Hertil kommer virkningerne af arbejdstidsforkortelser og arbejdsfordeling m. v. Alligevel har der gennem det sidste års tid været en betydelig og voksende ledighed. Da produktionskapaciteten har været stignende trods fald i investeringerne, er der endvidere en betydelig uudnyttet kapacitet i den tyske industri.

Udviklingen har ført til en næsten fuldstændig stabilisering af prisniveauet og

af lønomkostningerne pr. enhed af nationalproduktet, hvilket igen har bidraget til den betydelige forbedring af betalingsbalancen. På disse områder synes forholdene således ikke at have stillet sig hindrende i vejen for en politik, der tog sigte på at tilføre den vesttyske økonomi nye impulser til ekspansion. Sådanne lettelser er bl. a. gennemført i form af en serie successive rentelettelser og en udvidelse af pengeforsyningen.

Under de svigtende indenlandske afsætningsvilkår har lav rente og let låneadgang imidlertid ikke i sig selv været tilstrækkeligt til at fremkalde en forøget investeringsaktivitet. Det er sandsynligt, at den gunstige udvikling i udenrigshandelen efterhånden vil ændre herpå, og i hvert fald er der nu tegn på, at man er ved at have nået bunden i konjunkturedgangen.

Den videre udvikling vil ikke mindst komme til at afhænge af finanspolitikens udformning. I denne forbindelse bemærkes, at der synes at være en vis dualisme i den vesttyske finanspolitik, idet man på den ene side på forbundsrepublikkens ordinære budget stræber efter at fjerne et hidtil stadig voksende underskud, hvilket igen vil have konjunkturdæmpende virkninger, på den anden side arbejder med et supplerende budget, omfattende to sæt af investeringsprogrammer, som skal virke konjunkturstimulerende. Disse investeringsprogrammer er endnu kun for en mindre dels vedkommende ført ud i livet, og om nogen stærk aktivitetsstimulans er der således ikke tale. Tyske konjunkturforskningsinstitutter går derfor ind for iværksættelse af yderligere forholdsregler til forøgelse af den økonomiske aktivitet.

Da den fortsatte økonomiske udvikling i Vesttyskland således i høj grad vil bero på politiske beslutninger, tegner tidspunktet for og styrken af et fornyet opsving sig i øjeblikket meget usikkert.

2. Udsigterne til et konjunkturopsving i *U.S.A.* synes at stille sig noget lysere, bl. a. fordi der sideløbende med afsvækkende tendenser til stadighed har gjort sig kraftige konjunkturstimulerende tendenser gældende i den indre efterspørgsel. De depressive tendenser er udgået fra et fald i de erhvervsmæssige investeringer og i boligbyggeriet, hvortil kommer en vis afmatning af det private forbrug. Som i Vesttyskland kan denne udvikling i den private sektor føres tilbage til en kraftig pengepolitisk stramning iværksat i 1966 på et tidspunkt, hvor konjunkturopgangen af sig selv var ved at tage af. Over for nedgangen i den private sektor har imidlertid stået en stærkt stigende efterspørgsel fra det offentlige, ikke mindst forårsaget af væksten i militærudgifterne, og i det hele en stærk ekspansiv udformning af finanspolitikken. I løbet af 1967 er stramningen af pengepolitikken endvidere blevet afviklet i hastigt tempo, hvilket allerede har ført til et opsving i boligbyggeriet, til trods for at dette i *U.S.A.* igennem en årrække har været præget af tendenser til overproduktion.

Ved fastholdelse af såvel en konjunkturstimulerende finanspolitik som en konjunkturstimulerende pengepolitik ville der ikke kunne være tvivl om, at en fornyet ekspansion ville sætte ind i løbet af få måneder, så meget mere som nedgangen i den private sektor for en del beror på en tilstræbt lagerreduktion – og

en heraf følgende nedgang i industriproduktionen – som nu må anses for at være tilendebragt.

Imidlertid har amerikansk økonomi trods udfladningen af konjunktoren i det sidste års tid været præget af visse inflatoriske tendenser. Til imødegåelse heraf har der været holdt et forslag om forøgede person- og selskabsskatter i reserve, hvilket forslag præsidenten nu har ønsket sat i kraft. Den eventuelle gennemførelse af dette forslag om finanspolitisk stramning giver anledning til nogen usikkerhed om den kommende tids konjunkturforløb. Det synes dog at være den fremherskende opfattelse, at skatteforhøjelserne ikke vil hindre en ny ekspansion, men alene tjene til at holde den inden for rammer, der er forenelige med de tilstræbte målsætninger med hensyn til udviklingen i pris- og omkostningsniveauet.

3. I *England* førte den meget restriktive økonomiske politik til beskyttelse af pundet til et fald i efterspørgsel, produktion og beskæftigelse i andet halvår 1966. Ved årets slutning var der imidlertid tegn til, at stabiliseringspolitikken begyndte at få virkninger i form af en gunstigere udvikling i Englands eksport. Denne udvikling trådte tydeligere frem i de første måneder af 1967, og dér blev samtidig gennemført begrænsede lempelser i den økonomiske politik, bl. a. i form af succesive rentenedsættelser, en udvidelse af den offentlige anlægsvirksomhed og øgede statslige investeringsbegunstigelser til de private investeringer. Da der endvidere i årets første måneder indtraf en ret brat stigning i det private forbrug, gik prognoser for 1967 ud på, at national-

produktet ville vise en stigning i årets løb på 2 à 3 pct. De oplysninger, der senere er fremkommet, herunder tallene for udviklingen i arbejdsløsheden, tyder imidlertid ikke på, at væksten er blevet genoptaget i det forventede omfang. Der er således sket et fald i eksporten i andet kvartal, hvor også det private forbrug har været vigende. Der regnes ikke med nogen stigning i de erhvervmæssige investeringer, men det betragtes dog som sandsynligt, at der vil blive tale om en mindre nedgang heri end forudset i slutningen af 1966, hvor der for de industrielle investeringers vedkommende regnedes med et fald på 10-15 pct. Det sikreste konjunkturstimulerende element er en stigning i den offentlige anlægsvirksomhed på godt 8 pct. Nogle kommentatorer lægger også vægt på, at der efter udløbet pr. 1. juli 1967 af den direkte fastfrysning af lønningerne kan ventes lønstigninger, som vil føre til øget forbrugsefterspørgsel. Fra andre sider fremhæves heroverfor, at en mere omfattende lønstigning må ventes neutraliseret af prisstigninger, således at man ikke får nogen stigning i det mængdemæssige forbrug, samtidig med at såvel import som eksport må ventes at være meget følsomme over for stigninger i pris- og omkostningsniveauet. Uanset sådanne forskelle i vurderingen er der enighed om, at sidste års nedgang er afløst af en svag opgang, men at en virkelig ekspansion ikke er at vente, før der sker et omslag i den amerikanske og i den vesttyske konjunktur.

4. *Frankrig* havde en kraftig konjunktur-opgang fra omkring midten af 1965 til slutningen af 1966. På dette tidspunkt begyndte virkningerne af især den tyske

konjunkturedgang at vise sig i form af lavere stigning i eksporten, og denne udvikling er blevet forstærket i 1967 samtidig med, at væksten i det franske nationalprodukt også af indre årsager (stagnerende boligbyggeri, svagere stigning i forbrug og erhvervsmæssige investeringer) er taget noget af. Til imødegåelse heraf er der blevet iværksat en række aktivitetsfremmende foranstaltninger, og regeringen synes indstillet på at tage yderligere midler i brug for at stimulere produktion og beskæftigelse. De foreliggende vurderinger går dog ud på, at væksten i efterspørgselen og produktionen vil blive en del mindre i 1967 end i 1966. Frankrig vil imidlertid stadig være blandt de lande i Vesteuropa, hvor virkningerne af den internationale konjunkturafmatning har gjort sig svagest gældende. De foreliggende skøn går ud på en stigning i nationalproduktet, målt i faste priser, på ca. 4 pct. fra 1966 til 1967 mod godt 5 pct. i de to foregående år.

5. Hvad angår de *mindre europæiske lande* – eksklusive Norge og Sverige, der udgør særlig vigtige eksportmarkeder for Danmark, og som derfor omtales nærmere nedenfor under punkt 6 og 7 – er det nærliggende at parallelisere udviklingen i Holland med udviklingen i Frankrig, medens man f. eks. for Belgien og Østrig kan drage paralleller til England. Samtlige lande er blevet ramt på deres eksport af den internationale konjunkturafmatning. Holland har søgt at imødegå dette med en konjunkturstimulerende penge- og finanspolitik, og her regner man med en vækst i 1967 på omkring 4 pct. eller det samme som i Frankrig. Den belgiske økonomi ekspanderer nu i om-

trent lige så langsom takt som den britiske, efter at stigningstakten tilbage til 1965 har været i stadig aftagen. Der er gennemført lettelser i pengepolitikken, men virkningerne heraf er blevet mere end opvejet ved en meget stram finanspolitik. På lignende måde præges udviklingen i Østrig af afsvækket stigning i både den indre og ydre efterspørgsel. Schweiz har haft en forholdsvis gunstig eksportudvikling på trods af konjunkturafmatningen, men også her må der regnes med aftagende vækst som følge af den konjunkturdæmpende politik, der har været ført siden 1964.

6. Den økonomiske udvikling i *Sverige* faldt i 1966 ret nøje sammen med udviklingen i flertallet af industrilandene. Der skete et fald i ekspansionstakten, i første række som følge af en stramning af den økonomiske politik til imødegåelse af betalingsbalanceunderskud og prisstigningstendenser. Hertil kom, at den internationale afmatning førte til fald i eksportværdien for råvarer og halvfabrikata (træ, jernmalm m. v.). På andre områder var der imidlertid kraftige eksportstigninger, hvilket sættes i forbindelse med opbremsningen af den indre efterspørgsel, der især ramte boligbyggeriet, det private forbrug samt lagerinvesteringerne. Dæmpningen af efterspørgselspresset førte endvidere til en kraftig reduktion i importens stigningstakt: fra knap 11 pct. i 1965, målt ved de importerede mængder, til godt 2 pct. i 1966.

På trods af denne udvikling i import og eksport – der, jfr. hvad der er nævnt om Vesttyskland, bidrager til at modificere virkningerne på produktionen af aftagende indenlandsk efterspørgsel – blev væk-

sten i det svenske nationalprodukt i 1966 betydelig mindre end i 1965, nemlig 2,6 pct. mod 3,7 pct. Man regner imidlertid med, at et vendepunkt skulle være nået i foråret 1967, idet udviklingen i de disponible indkomster skulle muliggøre en noget stærkere stigning i det private forbrug, og byggeriet nu er inde i en kraftig stigning, samtidig med at eksporten (inklusive skibe), målt ved de eksporterede mængder, ventes at holde samme stigningstakt som i fjor, nemlig godt 6 pct. mod godt 5 pct. i 1965. Importen ventes i 1967 at vise en mængdemæssig stigning på omkring 5 pct. Der skete i begyndelsen af året en mærkbar forbedring af Sveriges bytteforhold, idet importpriserne i første kvartal lå omkring 4 pct. lavere end i samme tidsrum i fjor, medens eksportpriserne kun lå 1 à 2 pct. lavere.

Som resultat af de her beskrevne tendenser i den økonomiske udvikling ventes det svenske nationalprodukt i 1967 at komme op på samme vækstprocent som i 1965. Trods opgangstendenserne har ledigheden i 1967 dog vedvarende været større og antallet af ubesatte stillinger lavere end i 1966. Man regner tilige med muligheden af, at der i vinterhalvåret kan ske et tilbageslag i de erhvervsmæssige investeringer, som kan bevirke en afsvækkelse af opgangstendenserne. For at imødegå dette er det besluttet at frigive industrivirksomhedernes investeringsfondsmidler til anvendelse til bygnings- og maskininvesteringer i vinterhalvåret samt at forøge de offentlige investeringer. Samtidig fastholdes imidlertid en i foråret 1967 gennemført investeringsafgift til staten på 25 pct. for visse typer af investeringer. Bestemmelserne, hvorfra der kan dispenseres, ram-

mer især investeringerne inden for handelen, serviceerhvervene og visse kommunale investeringer. Disse modsat rettede foranstaltninger afspejler de afvejningsproblemer, man er stillet overfor i den økonomiske politik, bl. a. som følge af fortsat kraftige løn- og prisstigninger.

7. Det fremgår af det anførte, at problemerne omkring eksportudviklingen – for eksporten som helhed – ikke har været særlig fremtrædende i Sverige. Dette har ej heller været tilfældet for *Norges* vedkommende. Bortses fra skibe, ventes den norske eksport i 1967 at stige med omkring 7 pct., regnet i faste priser, mod 9 à 9½ pct. i de to foregående år. Samtidig har Norge siden midten af 1966 haft et voksende indenlandsk efterspørgselspres; ikke mindst afveg udviklingen i Norge i 1966 fra andre lande ved en kraftig stigning i de industrielle investeringer. I 1967 ventes investeringsstigningen på dette område at tage noget af. Da der imidlertid regnes med en meget betydelig stigning i investeringerne i skibe, og der endvidere forudses en noget større stigning i bygge- og anlægsvirksomheden end i 1966, forventer man en stigning i den samlede investeringsaktivitet (faste bruttoinvesteringer) på op mod en halv snes procent mod godt 5 pct. i 1966. For det private forbrugs vedkommende forudses en mindre reduktion af stigningstakten, medens det modsatte er tilfældet for så vidt angår det offentlige forbrug. Alt i alt skulle efterspørgselspresset blive større end i 1966, omend måske aftagende i årets løb. Nationalproduktet ventes øget med 5 pct. eller lidt mere end i 1966, medens importen ventes at stige med en halv snes procent –

et tal der imidlertid er stærkt påvirket af en forventet stigning i importen af skibe på henved 50 pct.

Den usvækkede ekspansion, der kun i begrænset omfang er blevet søgt afdæmpet gennem den økonomiske politik, har været ledsaget af tiltagende løn- og prisstigninger og voksende betalingsbalanceunderskud. Lønstigningerne har dog hidtil været lavere end i Sverige og Danmark (omkring 8 pct. pr. år), og det samme gælder prisstigningerne (3 pct.'s stigning i forbrugerprisindekset i 1965, 4½ pct. i 1966).

Sammenfatning

8. Selv om konjunkturbevægelserne i de forskellige lande i den forløbne del af 1967 nok kan betegnes som mere synkroniserede end i de foregående år, fremgår det af det foranstående, at der fremdeles gør sig betydelig forskelle gældende i det økonomiske forløb. I hvert fald to betydningsfulde træk synes dog at være karakteristiske for udviklingen i de allerfleste af de vestlige industrilande. For det første, at konjunkturudfladningen i den nuværende fase i hvert fald i Europa overvejende må tilskrives den førte økonomiske politik. For det andet, at de efterspørgselskomponenter, der i særlig grad har reageret på stabiliseringspolitikken, som sædvanligt under en konjunkturafdæmpning har været de erhvervsmæssige investeringer og i større eller mindre grad boligbyggeriet. I så at sige alle de af vore aftagerlande, der i 1965-66 gennemførte en stramning af penge- og kreditpolitikken, har den til-

pasning af den økonomiske politik, som har været en følge af den svagere efterspørgselsstigning, da også haft form af, at man stort set er vendt tilbage til den lettere låneadgang og lavere rente, der rådede før stramningen.

Endnu har dette, bl. a. på grund af tilstedeværelsen af en uudnyttet produktionskapacitet, ikke ført til et opsving i investeringsaktiviteten. Med fastholdelse af blot nogen stigning i det private forbrug og med de ret stærke stigninger, det offentlige forbrug udviser i de fleste lande, er der dog alene tale om et tidsspørgsmål, før også investeringerne kommer til at vise opgang.

Tidspunktet ville kunne fremskyndes ved en mindre stram finanspolitik i de toneangivende europæiske lande end den, der i øjeblikket føres eller er lagt op til. Den hidtidige udvikling kunne imidlertid tyde på, at man ved udformningen af den økonomiske politik i en række lande tillægger hensynet til betalingsbalancen og stabiliteten i pris- og omkostningsniveauet en stigende vægt. Den deraf følgende tilbageholdenhed over for en stærk forøgelse af den samlede efterspørgsel kan meget vel på længere sigt bidrage til en afsvækkelse af den almindelige stigningstakt i produktion og beskæftigelse. Hvis denne vurdering er rigtig, må konklusionen formentlig blive, at man ikke står foran et stærkt og tiltagende opsving i den internationale konjunktur, men over for en forholdsvis langsom og gradvis genoptagelse af den økonomiske vækst i de vestlige industrilande, taget som helhed.

III. Hovedtræk af den økonomiske udvikling i Danmark 1967

Indledning

Den økonomiske udvikling i Danmark i 1967 blev i første halvår præget af den fortsatte afsvækkelse af stigningstakten i efterspørgslen i udlandet.

Da der imidlertid fandt en forstærket stigning sted i den indenlandske efterspørgsel, såvel hvad angår forbrug som investering, lå den samlede efterspørgsel fortsat på et højt niveau; der har fortsat været fuld beskæftigelse, og den samlede produktion har vist yderligere fremgang. Samtidig har betalingsbalanceunderskuddet været stigende.

I 2. halvår ser det ikke ud til, at den samlede efterspørgsel vil øges i takt med produktionskapaciteten, hvorfor der må

regnes med en lavere stigningstakt i produktionen og en noget lavere beskæftigelsesgrad. Den forventede forskel i udviklingen mellem de to halvår må fuldt ud tilskrives en afdæmpning i den indre efterspørgsel, idet der på baggrund af den vurdering, der i det foregående er givet af udsigterne for den internationale konjunkturudvikling, ikke skulle være grund til at regne med en yderligere afmatning i eksporten. Der må dog i alle tilfælde regnes med et fortsat betydeligt betalingsbalanceunderskud.

I det følgende omtales under A. udviklingen i første halvår og under B. udviklingen i andet halvår.

A. Udviklingen i første halvår

1. Den stigning i den indre efterspørgsel, som i første halvdel af 1967 i væsentligt omfang afsvækkede virkningerne af den internationale konjunkturdæmpning, kan ikke mindst føres tilbage til den kraftige forøgelse af aktiviteten inden for *bygge- og anlægsvirksomheden*, der satte ind i den senere del af 1966. Ved indgangen til 1967 var det samlede igangværende nybyggeri godt 9,4 mill. m² etageareal mod godt 8,2 mill. pr. 1. januar 1966, og i løbet af første halvår 1967 steg det igangværende byggeri yderligere til godt 10,3 mill. m² ved årets midte.

Det må på grundlag af beskæftigelsesstatistikken skønnes, at reparationsvirksomheden i første halvår var af nogenlunde samme omfang som i 1966, samt at anlægsvirksomheden er udvidet med en halv snes procent. Alt i alt kan det herefter skønnes, at de samlede investeringer i bygninger og anlæg i første halvår mængdemæssigt har ligget godt en halv snes procent over niveauet i første halvår 1966 og i værdi formentlig omkring 15 pct. højere.

Stigninger i byggeaktiviteten fører i sig selv, bl. a. som følge af at byggeriet kun

i begrænset omfang er direkte afhængig af import, hurtigt til stigninger i andre dele af den økonomiske aktivitet, hvilket bl. a. har afspejlet sig i udviklingen i tallene for *industriens omsætning* i oktober kvartal 1966 og første halvår 1967. I anden omgang leder et sådant opsving via indkomststigninger til stigning i det *private forbrug*. Hertil kommer, at der synes at være sket en forøgelse af den andel af indkomsterne, der anvendes til forbrug. Så vidt man kan skønne, har det private forbrug i første halvår mængdemæssigt ligget omkring 6 pct. over niveauet for 1966, i værdi godt en halv snes procent derover. Ved dette skøn har man set bort fra den midlertidige forcing af indkøbene, der fandt sted i tiden før merværdiafgiftens indførelse.

For så vidt angår det *offentlige forbrug* regnes der med en mængdemæssig stigning på omkring 5 pct., og for den *offentlige anlægsvirksomhed* med ca. 10 pct., en stigning som indgår i det ovennævnte skøn for bygge- og anlægsinvesteringerne. På andre områder har efterspørgselsstigningen været mere behersket. Det gælder som anført især *eksporten*, der i første halvår kun lå ca. 1½ pct. over eksporten i første halvår 1967. Denne meget lave stigningstakt må dog ses på baggrund af, at der endnu i første halvår 1966 var tale om en forholdsvis gunstig eksportudvikling. Foretager man en beregning på helårsbasis, svarer eksporttallene for første halvår til en stigning på 4-5 pct. i forhold til 1966, en stigning der fordeler sig nogenlunde ligeligt på kvantum og pris.

Udviklingen i de *erhvervs-mæssige investeringer* er det i øjeblikket ikke muligt at skønne over med nogen større grad af

sikkerhed. Det samlede erhvervsbyggeri har i første halvår 1967 ligget på nogenlunde samme niveau som i 1966. Situationen på dette område er karakteriseret ved, at byggeriet af fabrikker m. v. fortsat ligger på et ret lavt niveau, mens det øvrige erhvervsbyggeri til gengæld ligger højere end i 1966 og 1965. Tallene for produktion, eksport og import viser et par procents stigning i hjemmemarkedets mængdemæssige forsyning med maskiner. Registreringstallene for skibe og vare- og lastbiler viser begge en stigning på en halv snes procent i første halvår. Sammenfattende må man formode, at der i første halvår 1967 er sket en moderat stigning i de erhvervs-mæssige faste investeringer, og at denne stigning falder uden for industriens område. Danmarks Statistiks undersøgelser af industriens investeringsplaner tyder således ikke på, at der for industrien som helhed skulle være sket nogen større ændring i forhold til det lavere niveau, man nåede ned på i 1966.

2. På det her skitserede grundlag kan man med nogen usikkerhed anslå *væksten i den samlede efterspørgsel* i første halvdel af 1967 til omkring 10 pct., regnet i løbende priser, og til ca. 5 pct., regnet i faste priser, når man sammenligner med niveauet for hele året 1966.¹ Målt på samme måde har væksten i importen

1. De i dette afsnit anførte tal for udviklingen i første halvår er alle beregnet som sæsonudjævnedede helårstal, d. v. s. at man har regnet, hvorledes tallene for hele 1967 ville komme til at stille sig i forhold til de tilsvarende tal for 1966, såfremt de tendenser, der har præget udviklingen i første halvår 1967, holdt sig uændrede gennem hele året, bortset fra normale sæsonmæssige udsving.

Tabel 1. Prisudviklingen januar 1965-juli 1967.
 Procentvis stigning i hver af de i forspalten anførte perioder.

	Råvareprisindeks	Engrospristal for danske varer	Regulerings- pristallet*	Forbruger- prisindeks
Jan. 1965-jan. 1966	-2,0	5,0	7,2	8,0
Apr. 1965-apr. 1966	-2,0	4,1	6,5	8,3
Juli 1965-juli 1966	-1,0	3,2	5,0	5,9
Okt. 1965-okt. 1966	-2,0	2,4	5,2	6,2
Jan. 1966-jan. 1967	-2,9	2,3	4,1	5,3
Apr. 1966-apr. 1967	-3,0	0,8	4,5	4,3
Juli 1966-juli 1967	2,0	1,6	5,8	10,8

* For april og juli 1967 er regnet med månedspristallet og ikke med tremånedersgennemsnittene.

i første halvår været knap 8 pct., regnet i mængde, og knap 9 pct. regnet i værdi. Disse overslag indebærer en *tilvækst i nationalproduktet* af størrelsesordenen 4 pct. pr. år og en prisstigning på 5 à 6 pct. *Betalingsbalanceunderskuddet*, der for første halvår kan skønnes at have udgjort henimod 1,3 mlrd. kr., ville ved en fortsættelse af disse udviklingstendenser blive omkring 2 mlrd. kr. for hele året.

3. Den anslåede *prisstigning* pr. enhed af nationalproduktet ligger lidt under stigningen i de foregående år. Til nærmere belysning af prisudviklingen anføres oversigten i tabel 1.

Som det navnlig kommer til udtryk i udviklingen i engrospriserne, var takten i prisstigningerne faldende frem til foråret 1967, hvorefter der igen er sket en forøgelse af prisstigningstakten. Det stærke spring i forbrugerprisindekset i juli er først og fremmest en følge af merværdiafgiften. Af stigningen på 10,8 pct. fra juli 1966 til juli 1967 kan ca. halvdelen forklares ved merværdiafgiften. Herudover skyldes de indenlandske prisstignin-

ger især forhøjede hjemmemarkedspriser for landbrugsvarer, takstændringer for post- og personbefordring samt muligvis en vis ophobning i gennemførelsen af prisforhøjelser i tiden omkring merværdiafgiftens indførelse. Under hensyntagen til den reale begrænsning af stigningen i forbrugerefterspørgselen, som må ventes at fremkomme bl. a. som konsekvens af merværdiafgiften, må en fornyet afsvækkelse af prisstigningstendenserne af indenlandsk oprindelse i andet halvår 1967 forekomme sandsynlig.

Lønudviklingen frem til januar kvartal 1967 er belyst i tabel 2.

Gennem de sidste 2 år har lønstigningerne fortsat været meget betydelige. Der var dog i løbet af 1966 tegn til en vis afsvækkelse af stigningstakten. Den forøgede stigning i januar kvartal 1967, særlig for ikke-faglærte i hovedstaden, afspejler blandt andet det øgede byggepres i hovedstadsområdet. På visse andre områder synes afsvækkelsen af lønstigningstakten at være fortsat også i april kvartal, og det må foreløbig skønnes, at den gen-

Tabel 2. Lønudviklingen januar kvartal 1965-januar kvartal 1967.
 Procentvis stigning i hver af de i forspalten anførte perioder.

	Hovedstaden		Provinsen	
	faglærte	ikke-faglærte	faglærte	ikke-faglærte
Jan. kv. 1965-jan. kv. 1966	12,2	14,1	11,1	13,5
Apr. kv. 1965-apr. kv. 1966	12,4	12,8	11,3	11,7
Juli kv. 1965-juli kv. 1966	12,6	12,6	11,1	11,3
Okt. kv. 1965-okt. kv. 1966	11,8	11,2	10,3	10,5
Jan. kv. 1966-jan. kv. 1967	12,2	13,9	10,5	10,6

nemsnitlige timefortjeneste for samtlige arbejdere for året som helhed kommer til at ligge knap 10 pct. over gennemsnitsfortjenesten for 1966. Sammenlignet med udviklingen i Vesttyskland, England og andre vesteuropæiske lande må pris- og lønstigningerne dog stadig betegnes som meget betydelige.

Ved bedømmelse af lønstigningens betydning for *omkostningsudviklingen* er det samtidig af interesse, at der i industrien synes at have været en tendens til en særlig kraftig reduktion i anvendelsen af arbejdskraft pr. produceret enhed inden for det sidste års tid.

Beskæftigelsen i industrien, målt ved antal arbejdstimer, har siden slutningen af 1965 været ret konstant faldende med godt 6 pct. om året. Dette fald må bl. a. ses som resultat af en tilpasning i arbejdskraftanvendelsen til de tendenser til stag-

nation i industriproduktionen, der, efter stigninger i de foregående år på omkring 10 pct., satte ind i løbet af første halvår 1965. Fra midten af 1966 til og med andet kvartal 1967 har industriproduktionen, målt ved indeks for industriens mængdemæssige omsætning, imidlertid på ny vist tiltagende stigning.

På denne baggrund er det bemærkelsesværdigt, at faldet i industriens beskæftigelse er fortsat med uformindsket styrke. Udviklingen lader formode, at virksomhederne til en begyndelse har været tilbageholdende med at reducere deres arbejdsstyrke til de ændrede afsætnings- og dermed produktionsmuligheder, således at tilpasningen først er slået igennem i fuldt omfang inden for det sidste års tid. Tilpasningen kan være fremskyndet af mindre optimistiske afsætningsforventninger, men nok også af lønudviklingen.

B. Udviklingen i andet halvår

1. Når man for andet halvår 1967 må forvente en væsentlig afsvækkelse af væksten i den indre efterspørgsel, skyldes dette navnlig den konjunkturdæmpende indflydelse, som vil udgå fra statsfinan-

serne. Hertil kommer, at der i den kommende tid synes grund til at regne med, at obligationsrationeringen vil få mere følelige virkninger for påbegyndelserne af nybyggeri.

2. Stramningen af statsfinanserne kan ikke direkte aflæses af bevægelserne i overskuddet på de forskellige dele af statsbudgettet. Umiddelbart kunne man tværtimod herudfra få indtryk af en svækkelse af statsfinanserne, idet eksempelvis det såkaldte kasseoverskud, uanset de ekstraordinære kapitalindbetalinger (167 mill. kr.) fra arbejdsløshedskasserne som følge af omlægningen af arbejdsløshedsforsikringen, forventes at gå ned til omkring 150 mill. kr. i 1967/68 mod 800 mill. kr. i 1966/67. Af mange grunde giver udviklingen i kasseoverskuddet imidlertid ikke i sig selv noget dækkende udtryk for finanspolitikens virkninger på konjunkturforløbet. I forbindelse med indeværende finansårs statsbudget er der især grund til at fremhæve, at merværdiafgiften først trådte i kraft et kvartal inde i finansåret, og at den yderligere afregnes med forsinkelse i forhold til det tidspunkt, hvor den opkræves hos forbrugerne. Den reelle forbrugsbegrænsende virkning af merværdiafgiften er af størrelsesordenen 4 pct. af det samlede private forbrug, svarende til for tiden omkring 2 mlrd. kr. pr. år. Regnskabsmæssigt resulterer afgiften i indeværende finansår kun i et merprovenu for staten på godt halvdelen heraf. Ved en vurdering af udviklingstendenserne i det private forbrug er det imidlertid de ca. 4 pct., der må lægges til grund.

Over for den fra merværdiafgiften udgående stramningseffekt står, at personskatterne i skatteåret 1967/68 som følge af omlægningen fra direkte til indirekte skatter stiger mindre end i de to foregående skatteår. Personskatterne til staten, med fradrag af persontilskud m. v. som kompensation for merværdiafgiften, vil

ifølge budgetterne vise en stigning på et par procent mod henholdsvis godt 20 og godt 23 pct. for skatteårene 1965-66 og 1966-67. Kommuneskatterne vil vise en stærkere stigning, nemlig ca. 19 pct., hvilket ligger på linie med stigningen i de foregående år. De samlede personskatter til stat og kommune skulle ifølge disse overslag vise en stigning i 1967/68 på omkring 9 pct.

3. På det anførte grundlag skønnes det, at de disponible indkomster (indkomst ÷ personlige skatter) i andet halvår 1967 vil ligge godt en halv snes procent over niveauet for andet halvår 1966. Forbrugerpriserne inklusive moms og øvrige afgifter vil med den hidtil kendte prisudvikling ligge henimod ti procent over niveauet i andet halvår 1966. Tages yderligere hensyn til virkningen af tidsmæssige forskydninger i forbrugsindkøbene i forbindelse med momsens indførelse (samt til eftervirkninger af tilsyneladende stærkt forøgede afbetalingskøb i tiden indtil midten af 1967), må det betragtes som sikkert, at væksten i forbruget vil tage stærkt af i forhold til det fra første halvår kendte udviklingsforløb. Sandsynligvis ligger forbrugets stigningstakt regnet i mængder nu nede på én à to procent på helårsbasis.

4. Med denne afsvækkede forbrugsstigning og med en eksportudvikling, der ikke i den resterende del af 1967 kan forventes at stille sig ret meget gunstigere end i den allerede forløbne del af året,¹

1. I de kommende måneder må der dog i forhold til andet halvår 1966 forventes højere stigningsprocenter for industrieksporten. Dette må imidlertid ses på baggrund af, at

må der regnes med fortsat, omtrentlig stagnation i de erhvervsmæssige investeringer. Ved siden af boligbyggeriet, som omtales nedenfor, vil de efterspørgselskomponenter, der kommer til at indvirke ekspansivt på økonomien, derfor være det offentlige forbrug og den offentlige anlægsvirksomhed, hvor de foran nævnte mængdemæssige stigninger på henholdsvis ca. 5 og ca. 10 pct. indtræder jævnt i løbet af året. En videre følge heraf er, at den kontraktive virkning af statsfinanserne antagelig vil have nået sit højdepunkt i juli kvartal.

5. Et væsentligt usikkerhedsmoment i forbindelse med bedømmelsen af de aktuelle tendenser i den økonomiske udvikling vedrører udviklingen i byggeriet. Bortset fra det overgangsvise fald i påbegyndelserne, som indførelsen af obligationsrationeringen gav anledning til i 1965, kan boligbyggeriet hidtil ikke siges at have reageret på den stramning af finansieringsvilkårene, som obligationsrationeringen indebærer. For en væsentlig del kan dette imidlertid forklares ved, at bankerne i tiden efter obligationsrationeringens indførelse i vidt omfang ændrede praksis med hensyn til betingelserne for at yde byggelån. Medens bankerne indtil da i stigende grad havde forlangt, at bygherrer, som ønskede byggelån, skulle optage forhåndslån i realkreditinstitutterne og afhænde forhåndsobligationerne i takt med udbetalingerne på byggelånene, har man i det sidste par år anset det for tilstrækkeligt, at der fra realkreditinstitutterne var givet tilsagn om lån på et senere

den sæsonmæssige stigning i industrieksporten, der normalt finder sted i andet halvår, næsten helt udeblev i 1966.

tidspunkt, når kvoterne for obligationsudstedelse gav plads herfor. Som resultat af, at der ikke inden for rammerne af den gældende obligationsrationering er plads for finansiering af et byggeri af nuværende omfang, er der imidlertid opstået voksende ventetider på lån i realkreditinstitutterne, hvorfor den mellemliggende finansiering af byggeprocessen har stillet voksende krav til bankernes likviditet. En forlænget bindingsperiode for bankernes byggelån må under de rådende stramme likviditetsforhold indebære en tendens til tilbageholdenhed med bevilling af nye lån.

På denne baggrund må det betragtes som sandsynligt, at den kommende tid vil vise mindre stigning i påbegyndelserne end hidtil. Det igangværende byggeri er imidlertid fortsat meget betydeligt, og vurderingen indebærer derfor alene en vis formindskelse af stigningen i byggeaktiviteten, men ikke på kort sigt nogen stagnation, endsige nedgang i denne. På denne baggrund må det antages, at kapaciteten inden for byggesektoren fortsat vil være fuldt udnyttet, og at der alene vil blive tale om en afsvækkelse af det øjeblikkelige byggepres. I sammenfatningen nedenfor i punkt 6 er man gået ud fra en ændring af stigningstakten i de samlede byggeinvesteringer, regnet i mængder, fra de hidtidige godt 10 pct. til 6-7 pct. For boligbyggeriets vedkommende indebærer de opstillede skøn et lidt større udsving, end de her nævnte procenter angiver, medens der omvendt efter de foreliggende bedømmelser af udviklingen på de offentlige finanser ikke på kort sigt skulle blive tale om ændringer i stigningen i det offentlige byggeri.

Sammenfatning

6. Medens man for første halvår 1967 har skønnet, at tilvæksten i den samlede efterspørgsel svarer til ca. 5 pct. på årsbasis, regnet i faste priser, ligger stigningen i efterspørgselen, opgjort på tilsvarende måde, så vidt man kan skønne, nu nede på omkring halvdelen heraf. For den indenlandske efterspørgsels vedkommende bliver der snarest tale om en forholdsmeæssigt større afsvækkelse, medens der skulle være grund til at regne med en moderat forøgelse af industrieksportens stigningstakt. Da den forventede svagere stigning i den samlede efterspørgsel samtidig vil føre til en formindskelse af stigningstakten i importen, må omslaget i det økonomiske forløb fra første til andet halvår påregnes at medføre en formindskelse af betalingsbalanceunderskuddet. Ud fra de nu rådende tendenser i efterspørgselsudviklingen m. v. kan man på årsbasis anslå dette til 1200-1300 mill. kr., medens man for første halvår anslog det til omkring 2 mlrd. kr., ligeledes omregnet til helårsniveau. For hele kalenderåret 1967 skulle betalingsbalanceunderskuddet ifølge disse naturligvis ret usikre skøn komme til at andrage et sted mellem halvanden og to milliarder kr.

I tabel 3 a er givet en oversigt over de foran omtalte skøn over forsyningsbalancen på helårsbasis ud fra de i henholdsvis

første og andet halvår fremherskende tendenser. I tabel 3 b har man sammenarbejdet de to skøn til et skøn over, hvad nationalregnskabstallene for 1967 endeligt vil vise. I tabel 3 a er til sammenligning anført nationalregnskabstal for 1966, i tabel 3 b tillige tal for 1964 og 1965.

At der fortsat må regnes med et betydeligt underskud over for udlandet til trods for, at der ikke længere kan siges at råde et almindeligt efterspørgselspres, er en følge af den ugunstige eksportudvikling. Selv om der også må påregnes en lavere stigningstakt for importen, kan det næppe undgås, at den svage eksportudvikling sammen med afdæmpningen af væksten i den indenlandske efterspørgsel fører til en formindskelse af væksten i den indenlandske produktion. De foran opstillede skøn over udviklingen i andet halvår 1967 indebærer således kun en real tilvækst i nationalproduktet på omkring 2 pct. pr. år. Der er da også sket en reduktion af beskæftigelsesgraden siden april-maj, selv om det samtidig må fremhæves, at den absolutte stigning i ledighedsprocenterne er lille. Udviklingen i beskæftigelsesgraden og i væksten i nationalproduktet omtales nærmere i det følgende afsnit.

Tabel 3a: Skøn over forsyningsbalancen for 1967, 1. og 2. halvår (årsrattal).

	Foreløbige tal for 1966	Skøn for 1967				Real stigning fra 1966 til 1967		Prisstigning fra 1966 til 1967	
		Årets priser		1966-priser		1. halvår	2. halvår	1. halvår	2. halvår
		På basis af 1. halvår ¹	På basis af 2. halvår ²	På basis af 1. halvår ¹	På basis af 2. halvår ²				
		mldr. kr.				pct.			
Privat forbrug.....	48,0	53,3	52,9	51,1	48,7	6½	1½	4½	8½ ³
Private, faste bruttoinvesteringer.	17,0	18,7	18,2	17,9	17,6	5½	3½	4½	3½
Lager- og besætningsforøgelse ..	0,9	0,5	0,5	0,4	0,4	—	—	—	—
Offentligt forbrug og investering.	18,2	21,0	21,0	19,4	19,4	6½	6½	8½	8½
Samlet indenlandsk efterspørgsel	84,1	93,5	92,6	88,8	86,1	5½ ⁴	2½ ⁴	5½ ⁴	7½ ⁴
Eksport af varer og tjenester	22,9	23,9	23,9	23,5	23,9	2½	4½	2	0
Samlet efterspørgsel.....	107,0	117,4	116,5	112,3	110,0	5	2½	4½	6
Import af varer og tjenester	24,0	26,2	25,2	25,9	24,9	8	4	1	1
Bruttonationalprodukt	83,0	91,2	91,3	86,4	85,1	4	2½	5½	7½
Afgifter ÷ subsidier	9,1	9,8	11,6	9,8	9,8	—	—	—	—
Bruttofaktorindkomst	73,9	81,4	79,7	76,6	75,3	3½	2	6½	5½

1. Årsrattal skønnet ud fra tendenserne i 1. halvår 1967.

2. Årsrattal skønnet ud fra tendenserne i 2. halvår 1967.

3. Inkluderer virkningerne af merværdiafgiften.

4. Procenttallene for stigningen i den samlede indenlandske efterspørgsel er påvirket af størrelsen af lagertilvæksten og af prisudviklingen for de samlede lagerbeholdninger.

Tabel 3b. Skøn over forsyningsbalancen for hele 1967.

	Nationalregnskabsstal 1964-1966		Skøn for 1967		Real stigning				Prisstigning			
	Årets priser		Årets priser	1966-priser	fra 1964 til 1965	fra 1965 til 1966	fra 1966 til 1967	fra 1964 til 1965	fra 1965 til 1966	fra 1966 til 1967		
	1964	1965									1966	
	— mlodr. kr. ————— pct. —————											
Privat forbrug	39,0	43,3	48,0	49,9	4,6	4,1	4	6,1	6,5	6½ ¹		
Private, faste bruttoinvesteringer...	14,2	15,8	17,0	17,8	4,4	2,8	4½	6,6	4,7	4		
Lager- og besætningsforøgelse	1,3	1,1	0,9	0,4	—	—	—	—	—	—		
Offentligt forbrug og investering ...	13,7	16,0	18,2	19,4	5,9	4,8	6½	10,3	8,5	8½		
Samlet indenlandsk efterspørgsel ..	68,2	76,2	84,1	87,5	4,2 ²	3,7 ²	4 ²	7,2 ²	6,3 ²	6½ ²		
Eksport af varer og tjenester	19,4	21,4	22,9	23,7	8,0	2,7	3½	2,1	3,9	1		
Samlet efterspørgsel	87,6	97,6	107,0	111,2	5,2	3,4	4	5,9	5,8	5		
Import af varer og tjenester	20,6	22,4	24,0	25,4	7,1	5,7	6	1,6	1,1	1		
Bruttonationalprodukt	67,0	75,2	83,0	85,8	4,4	2,4	3½	7,5	7,6	6½		
Afgifter ÷ subsidier	6,6	7,8	9,1	9,8	—	—	—	—	—	—		
Bruttofaktorindkomst	60,4	67,4	73,9	80,5	4,6	2,3	2½	6,9	7,0	6		

1. Inkluderer virkningerne af merværdiafgiften fra 3. juli 1967.

2. Procenttallene for stigningen i den samlede indenlandske efterspørgsel er påvirket af størrelsen af lagerforøgelsen og af prisudviklingen for de samlede lagerbeholdninger.

IV. Perspektiver for udviklingen i dansk økonomi på lidt længere sigt

1. Den økonomiske ekspansion, der satte ind i Danmark for ca. 10 år siden, og i løbet af få år bragte os op på fuld beskæftigelse, var i væsentlig grad betinget af den almindelige konjunkturopgang i de vestlige industrilande, der skabte gunstige afsætningsvilkår for industrieksporten. Denne virkning forstærkedes gennem liberaliseringen af samhandelen med industrivarer. Samtidig forbedredes bytteforholdet gennem faldende priser for råvare- og energiimport m. v.

Gennem disse ændringer i vilkårene for udenrigshandelen i forbindelse med en kraftigt forstærket tilpasning af den danske erhvervsstruktur ved udbygning af industrisektoren blev der – til trods for de samtidige vanskeligheder for landbrugseksporten – skabt valutarisk grundlag for en stærk forøgelse af hele den økonomiske aktivitet.

Efter at arbejdsløsheden praktisk taget var blevet afskaffet igennem det kraftige opsving i højkonjunkturperiodens første år, har den centrale problemstilling i dansk økonomisk politik fra omkring 1960-61 været at holde igen på efterspørgselsstigningen for at undgå, at en for stærk stigning i pris- og omkostningsniveauet skulle fremkalde sådanne understud på betalingsbalancen, at det på længere sigt kunne true opretholdelsen af

den fulde beskæftigelse og den økonomiske fremgang.

2. Den omtalte forbedring af *importvilkårene*, som bl. a. kan forklares ved betydelige produktionsstigninger i de råvareproducerende lande samtidig med fremkomsten af et konkurrerende udbud i form af en stærkt stigende produktion af syntetiske stoffer m. v., har, som det vil ses af oversigten i tabel 4, stort set holdt

Tabel 4. Bevægelsen i råvarepriserne og i det generelle importprisniveau.

	Råvare- prisindeks ¹	Generelt import- prisindeks ²
		1955 = 100
1957		106
1958	100	98
1959	98	94
1960	99	96
1961	95	96
1962	94	95
1963	92	97
1964	99	98
1965	98	99
1966	95	100

1. Tallene viser råvareprisindekset for april hvert år.
2. Enhedsværdier for importen.

Tabel 5. *Udviklingen i Danmarks eksport i perioden 1958-1967.*

	Landbrugsvarer og fisk		Industrivarer ekskl. skibe		Eksport, i alt ¹	
	mill. kr.	Procentvis stigning i forhold til året før	mill. kr.	Procentvis stigning i forhold til året før	mill. kr.	Procentvis stigning i forhold til året før
1958	4.464	4,3	3.148	9,0	8.758	7,7
1959	4.838	8,3	3.464	10,0	9.494	8,4
1960	4.904	1,5	3.871	11,8	10.105	6,4
1961	4.864	-0,9	4.229	9,3	10.456	3,5
1962	5.026	3,3	4.767	12,7	11.260	7,7
1963	5.578	11,0	5.557	16,6	12.918	14,8
1964	5.864	5,1	6.539	17,8	14.382	11,3
1965	6.132	4,6	7.392	13,0	15.702	9,2
1966	6.224	1,5	8.017	8,5	16.590	5,7
1967						
1. halvår	2.960	-3,8 ²	4.207	6,2 ²	8.396	1,4 ²

1. Inklusive eksport af konserver, skibe og »andre varer«.

2. Stigninger i forhold til første halvår 1966.

sig gennem hele tiårs-perioden, og der synes ikke at være tegn til nogen ændring i dette forhold. Det er således karakteristisk, at medens Koreakrigen udløste meget kraftige råvareprisstigninger, der igen satte en kraftig prisstigningsbølge i gang i Danmark – et udviklingsforløb, som omend i væsentlig afsvækket grad gentog sig under Suez-konflikten i 1956 – har Vietnam- og Mellemøsten-konflikterne hidtil kun givet anledning til prisstigninger på enkelte områder. Disse prisstigninger har ikke kunnet vende den nedadgående tendens for råvarepriserne som helhed. Stigningen i råvareprisindekset for juli, jfr. tabel 1, skyldes i første række forhøjede fragtrater og forlængede transportafstande for olieprodukter.

Til de nævnte prisfordele for råvarer og brændsel m. v. hører, at Danmark har haft gunstigere indkøbsvilkår for jern og stål m. v. end f. eks. de jern- og stålfor-

arbejdende virksomheder i fællesmarkedslandene.

3. I modsætning til, hvad der gælder på importsiden i vort økonomiske samkvem med udlandet, er der – som ofte fremhævet – kommet et nyt træk ind i billedet på *eksportsiden*, derved at der inden for det sidste par år er sket en væsentlig afdæmpning af industrieksportens tidligere meget stærke stigningstakt. Samtidig er også hindringerne for landbrugseksportens ekspansion snarest blevet forstærkede. Udviklingen er illustreret i tabel 5.

Medvirkende til de tidligere års stærke stigningstakt i industrieksporten har – foruden gunstige afsætningskonjunkturer og tilstedeværelsen af en utvivlsom dansk konkurrencedygtighed – været, at den internationale handel som følge af tiltagende international specialisering inden for især industriområdet vokser stærkere end

de forskellige landes samlede nationalprodukt. Når en fornyet vækst, ikke mindst i investeringerne, sætter ind i udlandet, må det derfor også forudses, at dette vil give sig udtryk i en forøgelse af industrieksportens stigningstakt. Som modstykke hertil vokser imidlertid også den danske import af industrivarer hurtigere end industriens salg til hjemmemarkedet.

De senere års stagnation og nu direkte fald i *landbrugets eksportindtjening* må tilskrives dels den langsomme stigning i efterspørgselen efter levnedsmidler, dels importlandenes reguleringer til beskyttelse af deres hjemlige landbrugsproduktion. Afsætningen af fødevarer under ét påvirkes kun i begrænset omfang af den almindelige konjunkturudvikling, og således som den udenlandske importbeskyttelse er indrettet, er det formentlig tvivlsomt, om en forbedret konkurrenceevne for dansk landbrug i form af en svagere stigning i det generelle omkostningsniveau ville have ført til en større andel for dansk landbrugseksport af det samlede marked og derigennem til en stærkere stigning i landbrugets eksportindtægter. Derimod er der næppe tvivl om, at omkostningsudviklingen her i landet er af væsentlig betydning for udviklingen i landbrugets *indtjeningsforhold*, idet nettofortjenesten ved givne priser og given afsætning afhænger af omkostningernes størrelse.

Spørgsmålet om henholdsvis udlandskonjunktorens og konkurrenceevnens betydning er derimod centralt, for så vidt angår afdæmpningen af *industrieksportens* stigningstakt og for udviklingen i industriens salg på hjemmemarkedet. I et særligt kapitel om industrien i Økono-

misk Årsoversigt 1967 er dette spørgsmål gjort til genstand for nærmere undersøgelse. Som der påvist skete der i 1966 et fald i de danske markedsandele på en række vigtige udenlandske markeder såvel som i industriens andel af det danske markeds forsyning med industrivarer. Bevægelserne i Danmarks markedsandele afspejler bl. a. markedsopdelingen i Europa, idet væksten i dansk industrieksport til E.E.C.-lande reduceredes væsentligt mere end til E.F.T.A.-lande. Man har imidlertid ikke i årsoversigten fundet det muligt at skønne over, i hvor høj grad bevægelserne i markedsandele kan henføres til toldpolitiske forhold m. v., og i hvor høj grad de skyldes ændringer i konkurrenceevnen. Denne beror på bevægelsen i lønninger og avancer i forhold til konkurrenternes, relationen mellem produktivitetstigninger herhjemme og i udlandet, ændringer i finansieringsvilkårene og i den relative effektivitet af salgs- og distributionskanaler m. v. I tilknytning hertil kan der være grund til at pege på betydningen af, at sammensætningen af eksporten til stadighed tilpasses til ændringer i afsætningsvilkårene. Når Sverige og Norge har haft en forholdsvis gunstig eksportudvikling på trods af den internationale konjunkturafdæmning, synes dette netop for en væsentlig dels vedkommende at kunne forklares ved, at der er sket stadige forskydninger i eksportens sammensætning over mod varegrupper og markedsområder med voksende andel i verdenshandelen.

Der foreligger i øjeblikket ikke tilstrækkeligt specificerede oplysninger om udviklingen i vore aftagerlandes import til, at man har kunnet videreføre analysen i Den økonomiske Årsoversigt med

tal for 1967. De forholdsvist summariske oplysninger, der foreligger i øjeblikket, peger imidlertid i retning af, at der ikke i almindelighed er sket yderligere fald i de danske markedsandele fra 1966 til 1967.¹

Under drøftelsen i Det økonomiske Råd er der fra erhvervsside givet udtryk for, at den fortsatte kraftige stigning i det danske omkostningsniveau har betydet en væsentlig forringelse af konkurrenceevnen. Fra lønmodtagerside er heroverfor anført, at den nuværende svage stigning i eksporten først og fremmest må tilskrives den internationale konjunkturafdæmpning. I forbindelse hermed er der fremsat ønske om en belysning af, om sammensætningen af dansk industrieksport gør denne særlig følsom over for konjunkturbevægelser i udlandet.

4. Bortset fra, at de aftaler, der blev indgået under *Kennedy-runden*, fra midten af 1968 vil medføre visse ret begrænsede lempelser for landbrugseksporten, synes der ikke at forestå handelspolitiske ændringer, der i den kommende tid kan gøre det muligt at ekspandere denne del af eksporten. De udviklingstendenser, der kan forudses i produktionen af landbrugsvarer i udlandet, taler snarere for muligheden af et vist yderligere tilbageslag trods de nævnte lempelser.

På industriområdet medfører de på-

1. På trods heraf vil dog dansk industrieksports andel i f. eks. hele OECD-områdets import af industrivarer komme til at vise en fortsat nedgang fra 1966 til 1967. Dette skyldes, at Danmark har en særlig stor industrieksport til Vesttyskland og Sverige, der som tidligere nævnt har haft henholdsvis tilbagegang og meget lav fremgang i industrivarerexporten i 1967.

gældende aftaler derimod ikke blot, at den forringelse af eksportvilkårene, som EEC-landenes overgang til fællestariffen ellers ville have medført, i hvert fald afbødes, men tillige at der efterhånden vil blive tale om ret mærkbare toldlempelser på vore udlandsmarkeder uden for EFTA-landene, hvis indbyrdes toldsætter på industrivarer allerede nu er fuldt udviklede. Selv om der som modstykke her til finder en reduktion sted af danske toldsætter over for ikke-EFTA-landene og af dansk industris toldpræferencer i frihandelsområdet, skulle de nævnte aftaler alt i alt medføre en forbedring i dansk industris afsætningsvilkår, en forbedring, der vil være tiltagende i den fireårsperiode, i løbet af hvilken Kennedy-runde-aftalerne føres ud i livet.

Hertil kommer, at der som nævnt i afsnittet om udlandskonjunkturerne, skulle være udsigt til en gradvis forstærkelse af den i øjeblikket meget svage økonomiske vækst i de vigtigste industrilande i løbet af 1968, og at et opsving i disse lande som følge af den tiltagende internationale arbejdsdeling må antages at give sig forstærket til kende i den danske industrieksport.

5. Udviklingen i den internationale økonomi skulle således i 1968 skabe muligheder for højere tilvækstprocenter i industrieksporten end dem, man nu er kommet ned på.² Da der er ledig produktions-

2. Som tidligere nævnt kan der for den resterende del af 1967 forventes ret høje stigningsprocenter for industrieksporten, set i forhold til de tilsvarende måneder i 1966. Ved vurderingen heraf må det som omtalt tages i betragtning, at eksporttallene var meget lave i den senere del af 1966.

kapacitet i udlandet, og da der som omtalt i afsnit II er grund til at tro, at hensynet til betalingsbalance og prisniveau vil føre til en sådan økonomisk politik, at et fornyet opsving i de ledende industrilande vil blive holdt inden for snævre rammer, kan man på den anden side ikke vente en tilbagevenden til en eksportstigning som i første halvdel af 1960'erne, hvor den internationale højkonjunktur toppede. Dette ville forudsætte en meget væsentlig forbedring af konkurrenceevnen, hvilket imidlertid næppe kan ventes opnået på kort sigt.

Med en i det højeste kun ringe tilvækst i landbrugseksporten og med en ganske vist øget, men stadig moderat tilvækst i industrieksporten, vil problemerne i forbindelse med på samme tid at holde en høj beskæftigelsesgrad og at få en tilfredsstillende betalingsbalanceudvikling få forøget aktualitet i de kommende år.

6. For hele 1967 må der som nævnt i sammenfatningen i afsnit III regnes med et betalingsbalanceunderskud af størrelsesordenen $1\frac{1}{2}$ -2 mlrd. kr. Som der omtalt må dette forholdsvis betydelige underskud imidlertid til dels ses på baggrund af den forholdsvis høje økonomiske aktivitet, der rådede frem til omkring årets midte. Den senere indtrufne svækkelse af den indenlandske efterspørgsel har medført, at »årsniveauet« for betalingsbalanceunderskuddet nu ligger en del lavere. Bedømt ud fra de i øjeblikket rådende efterspørgsels-, produktions- og afsætningsforhold kan man som før nævnt skønne, at underskuddet på helårsbasis andrager 1200-1300 mill. kr. eller nogenlunde det samme som i 1966. En anden følge af afsvækkelsen af efter-

spørgselen har imidlertid været en formindskelse af væksten i nationalproduktet. Som ligeledes omtalt i afsnit III skønnes den mængdemæssige tilvækst i nationalproduktet for tiden kun at andrage et par procent pr. år, hvilket ligger en hel del under det, som på længere sigt skulle være muligt.

7. Selv om det må understreges, at de her anførte skøn er behæftet med betydelig usikkerhed, illustrerer de formodentlig ganske godt de problemer, man ville være stillet overfor, hvis man på kortere sigt ville stille mod at eliminere underskuddet på betalingsbalancen.

Regnet i 1966-priser skønnes den samlede efterspørgsel på årsbasis at være reduceret med 2 à $2\frac{1}{2}$ mlrd. kr. fra første til andet halvår 1967, dækkende over en noget større nedgang i den indenlandske efterspørgsel og en lille fremgang i eksporten. Nedgangen i efterspørgselen vil få virkninger for både importen og den indenlandske produktion. Man har skønnet, at importen, regnet i 1966-priser, på årsbasis vil blive formindsket med ca. 1 mlrd. kr., svarende til knap halvdelen af efterspørgselsnedgangen. I tilfælde af en eventuel yderligere beskæring af den samlede efterspørgsel måtte det formentlig påregnes, at en forholdsmæssigt mindre andel af beskæringen ville komme til at falde på importen. På den anden side ville der måske i en sådan situation finde en vis stigning sted i eksporten som resultat af en forcering af eksportbestræbelserne.

Alt i alt er der imidlertid under de rådende internationale konjunkturforskelde næppe tvivl om, at opnåelse af ligevægt på betalingsbalancen på kort sigt ville

forudsætte en reduktion af forbrug og investeringer m. v. her i landet med et beløb af en helt anden størrelsesorden end det anslåede nuværende betalingsbalanceunderskud på de nævnte 1200-1300 mill. kr. Dette ville føre til stagnerende produktion og voksende ledighed.

8. I forvejen har ledigheden blandt de arbejdsløshedsforsikrede siden april ligget noget over niveauet i såvel 1965 som 1966. Størst har stigningen været for ikke-faglærte samt for faglærte i metal-fagene. Byggefagene har haft lavere ledighedstal frem til årets midte, men derefter viser også opgørelserne for disse fag nogen stigning i ledigheden. Arbejdsløshedsstatistikken viser endvidere, at der på ny foreligger særlige egnsarbejdsløshedsproblemer, især i Nordjylland. Sammenlignet med tidligere er ledighedstallene dog fortsat meget små. Under forudsætning af, at udviklingen i retning af lidt større ledighed ikke forstærkes yderligere i resten af indeværende år, kan den totale ledighedsprocent for hele 1967 beregnes til 2,7 pct. mod 2,3 pct. i 1966 og 2,0 pct. i 1965.

Ved en forlængelse af de nuværende udviklingslinier i efterspørgsel og produktion må man – i hvert fald på lidt længere sigt – forudse en yderligere afsvækkelse af efterspørgselen efter arbejdskraft. Det er foran nævnt, at væksten i nationalproduktet for tiden må skønnes at ligge nede på omkring et par procent på årsbasis. Udover at pege på det produktionstab, der følger af en så lav vækst, er der grund til at fremhæve, at væksten ikke er tilstrækkelig til – ved fortsat rationalisering, yderligere reduktion af landbrugets arbejdsstyrke, og en fortsat,

omend beskeden, nettotilgang til arbejdsmarkedet – at opretholde den nuværende beskæftigelsesgrad. Dette ville forudsætte en tilbagevenden til en vækstrate i nationalproduktet på $3\frac{1}{2}$ à 4 pct., svarende til 3- $3\frac{1}{2}$ pct. pr. beskæftiget.

Det skal i tilknytning hertil nævnes, at hvis man – ved at korrigere for sæsonbevægelserne i ledigheden – søger at beregne en ledighedsprocent på årsbasis ud fra de tendenser, der har præget udviklingen i beskæftigelsen siden forsommeren, kommer man til en ledighedsprocent på 3 à $3\frac{1}{2}$, medens en tilsvarende beregning på basis af tendenserne indtil forsommeren viser en ledighed på 2 à $2\frac{1}{2}$ pct.

9. Hvis de nuværende tendenser til meget svag vækst i den samlede efterspørgsel efter varer og tjenester holdt sig gennem længere tid, ville dette derfor vanskeliggøre fastholdelsen af en høj beskæftigelsesgrad. Som nævnt er der imidlertid grund til at regne med en forøgelse af industrieksportens stigningstakt i 1968, og samtidig vil en række faktorer virke i retning af en stærkere stigning i den indenlandske efterspørgsel end den nuværende.

Der kan således peges på, at den kraftige reduktion i stigningstakten i det private forbrug fra første til andet halvår 1967 til dels må betragtes som et én-gangsfænomen i forbindelse med merværdiafgiftens indførelse.

Hertil kommer det tidligere nævnte forhold, at den konjunkturdæmpende indflydelse fra statsfinanserne har været stærkest i juli kvartal. I den resterende del af indeværende finansår vil finanspolitikens strammingsgrad tage noget af på

grund af den fortsatte, ret jævne vækst i statens drifts- og anlægsudgifter.

Udviklingen i det kommende finansår, herunder også udviklingen i det private forbrug, vil selvsagt komme til at afhænge af udformningen af den fremtidige finanspolitik. Allerede nu kan det imidlertid på grundlag af de fremlagte 3-årsbudgetter forudses, at udviklingen i den samlede indenlandske efterspørgsel fortsat vil være præget af relativt betydelige stigninger i det offentlige forbrug og den offentlige anlægsvirksomhed.

Med stigende offentligt forbrug og offentlige investeringer, med muligheden for en noget stærkere vækst i det private forbrug end den rent øjeblikkelige og med sandsynligheden for en gradvis tiltagelse i industrieksportens stigningstakt må det forventes, at der i 1968 også vil indtræde et opsving i de erhvervsmæssige investeringer. I denne forbindelse bemærkes, at den omstændighed, at investeringer ikke belastes med merværdiafgift, muligvis kan betyde et særligt incitament til forøgelse af investeringsaktiviteten.

Der synes således at være meget, der taler for, at der generelt vil ske en vis forøgelse af væksten i den indre efterspørgsel i løbet af 1968. På baggrund af den øjeblikkelige lave vækst og de deraf følgende tendenser i efterspørgselen efter arbejdskraft må det, jfr. det foranstående, antages, at en sådan forøgelse vil kunne finde sted, uden at der opstår et egentligt efterspørgselspres. Derimod må det, jfr. afsnit III, betragtes som sandsynligt, at en udvikling som den her beskrevne vil føre til et noget større betalingsbalanceunderskud end det, der kan anslås ud fra de nuværende tendenser i efterspørg-

selsudviklingen. Ved de afvejningsproblemer, man herved kan komme til at stå overfor i den økonomiske politik, må det erindres, at det ved svag økonomisk vækst kan være forbundet med særlig store vanskeligheder at løse de omstillingsproblemer, man er stillet overfor inden for dele af erhvervslivet og arbejdsmarkedet.

10. Som omtalt i afsnit II har det i de fleste lande været karakteristisk, at konjunkturaftdæmpningen har været ledsaget af rentefald. Bag denne udvikling ligger igen en lettelse af pengeforsyningen, som ikke har nogen parallel her i landet. Til forklaring af det høje renteniveau her i landet synes det dog også nødvendigt at inddrage de fortsat ret kraftige prisstigninger og de ret udbredte forventninger om en fortsættelse af denne prisudvikling. Eksistensen af sådanne prisforventninger medvirker til at forøge renteniveauet derved, at kreditorer i nye låneforhold kræver et så meget højere afkast af fordringerne, at de herigennem kompenseres for tab som følge af den faldende pengeværdi. Prisstigningerne og prisstigningsforventningerne medfører samtidig, at realrenten set fra debitorernes synspunkt bliver væsentlig lavere end den nominelle rente.

Forudsat at man undgår for stærk stigning i byggeaktiviteten, og at der fortsat føres en relativt stram finanspolitik, herunder at der ikke sker en for stærk stigning i de offentlige udgifter, skulle der imidlertid som ovenfor omtalt være mulighed for en afdæmpning i prisstigningerne, som igen kan føre til mere afdæmpede prisstigningsforventninger. Herigen-

nem skulle en af forudsætningerne for en lavere rente kunne tilvejebringes.

Derimod er der ikke i øjeblikket nogen tendens til en lettelse af pengeforholdene gennem en forøgelse af pengeforsyningen. Tværtimod vil et fortsat betalingsbalanceunderskud og overskud på statsbudgettet virke i retning af en formindskelse af likviditeten, der – målt som bankernes nettokassebeholdning – i forvejen er ret anspændt. Den stramme likviditetssituation må dog først og fremmest ses på baggrund af den hidtidige tendens til stærk stigning i den samlede efterspørgsel. Den mere afdæmpede efterspørgselsstigning, der nu må forudses, skulle for så vidt skabe betingelser for en vis lettelse i likviditetssituationen. Det må dog ikke

overses, at der indtil for nylig har kunnet ske en fortsat meget kraftig kreditudvidelse fra bankernes side, hvad der har været medvirkende til den stigning i byggeinvesteringerne, som har ført til, at der inden for byggesektoren fortsat har været tendenser til »overophedning« i de større byområder. Ligesom en afdæmpning af prisstigningerne og af prisstigningsforventningerne må forudsætte, at væksten i den samlede efterspørgsel ikke bliver for stærk, og at der ej heller opstår overefterspørgsel inden for enkelte sektorer, må dette derfor også være en forudsætning for, at der kan ske en lettelse af pengeforholdene, svarende til den udvikling, der har fundet sted i udlandet.

Pris kr. 8.00

FI 27-8

NORLUNDES BOGTRYKKERI, KØBENHAVN